

Naturruvning skall prioriteras

Av Ronny Olsson

Medlemmarna har sagt sitt

Vid årets klubbträffar kommer temat att vara naturruvning. För lantraser och naturligt hållna hönsflockar är det så elementärt att det egentligen inte skall behöva sägas – naturlig ruvning och uppfödning är att föredra framför artificiell. Medlemmarna beslöt vid förra årsmötet att det inte längre är tillåtet för genbanksbesättningar att sälja maskinkläckta ungar med genbanksintyg av raserna Hedemorahöna, Åsbohöna, Ölandsdvärg och Myskanka. För att inte förbudet skall bli stelbent har dock rasens genbanksansvarige rätt att bevilja dispens för maskinkläckning - om särskilda skäl skulle föreligga. Ett sådant skäl kan vara att flocken decimerats eller utplånats efter rovdjursangrepp eller liknande.

Befruktade ägg – en förutsättning

Förhoppningsvis vet alla som läser denna artikel att det behövs en hane för att äggen skall bli befruktade. Är han för gammal kan det bli noll, liksom om han skulle vara steril. Det förekommer, men det är inte så vanligt. Hos ett fjäderfä av hankön som blir sådär 7-8 år och äldre brukar fertiliteten avta för att efter ytterligare något år helt upphöra. Trots att han kanske parar sig med honorna så blir det inget i äggen efter honom. Så länge en höna/hona värper kan äggen också bli befruktade.

Gäss är känsliga för partnerbyte

En sak som man bör tänka på i detta sammanhang är också att gäss kan vara mycket känsliga vid val av hane och att en nykomling kan hållas på halster i årtal, speciellt om det är någon äldre hona som sörjer sin förre kavaljer. Det kan tom se normalt ut vid parningen, men honan lyckas ändå vrida till det så själva befruktningen misslyckas. Mången ung gåskarl har helt oförskyllt dömts ut som steril redan under första året.

Stimulerande ruvmiljö

En höna/hona vill helst själv välja platsen där hon har för avsikt att lägga en kull ägg för att sedan ruva fram sina kycklingar/ällingar/gässlingar. Låter man henne vara ifred och ser till att hon inte störs allt för mycket av övriga höns i flocken, brukar det gå lyckligt. Några utplacerade reden, gärna lite i skymundan stimulerar liksom ett antal ägg i redet. Av praktiska skäl kan man byta ut de riktiga äggen mot ett tiotal redägg. Det finns konstgjorda ägg av gips eller trä som väl sorterade firmor har till salu. Att hårdkoka några ägg och märka dem kan också vara en lösning. Gäss och ibland även ankor går inte på finten med de

hönsäggstora redäggen. De vill ha större ägg. När hönan/honan legat pall ett par-tre dagar kan man byta ut bluffäggen mot riktiga ägg. Var försiktig så att inte hönan oroas för mycket. Om man gör det efter mörkrets inbrott och har en ficklampa till hjälp så brukar det gå bra. Om de riktiga ruväggen är märkta med tex datum kan man ta bort ägg som andra hönor senare kan värpa i redet. Ett tiotal ägg brukar vara lagom antal. Är man skrockfull så var det gamla antalet som förr rekommenderades 11 st. Udda skulle det vara - annars ...

Spara inte avelsäggen för länge!

Tar man in avelsägg med avsikt att senare lägga dem tillbaka, bör de förvaras svalt och vändas dagligen. Låter man bara en hög värpta ägg ligga kvar i redena är risken stor att det blir ett dåligt kläckningsresultat. Märk äggen med datum och använd dem inte som avelsägg om de är äldre än 10-14 dagar, då blir kläckningsresultatet statistiskt sett sämre även om ägg ofta är kläckbara åtminstone ytterligare någon vecka. Det verkar också som om missbildningar är vanligare i äldre ägg. Att de inte har idealisk ålder för kläckning innebär inte att de är sämre som konsumtionsägg.

Ruvningstider

En höna ruvar i ca 21 dagar, en anka i 28, en gås i 30 och en myskanka i 34. Färska ägg har en tendens att kläcka något dygn före de som är äldre. Samma sak med lättare raser i jämförelse med tyngre.

Myskankan är speciell

Myskankan kan mycket väl kroppstemperera både 15 och 20 ägg, om hon får ruva i ett djupt rede med mycket bomaterial tex halm eller hö. En halvfull, vanlig flätad hektoliterskorg är idealisk för en "myska". Vilda mysänder i Sydamerika bygger bo i ihåliga träd eller stubbar, medan t.ex. gräsänder, grågäss och de vilda djungelhönsen lägger sin bobale direkt på marken. Eftersom äpplet inte faller så långt från trädet - är detta säkert något att ha i bakhuvudet, när det gäller att erbjuda tamformerna lämpliga boplatser.

Flytta dem helst inte!

En del personer envisas med att flytta ruvande hönor till isolerade utrymmen. Gör helst inte detta! Det går med vissa hönsindivider men inte med andra. Det är också en fördel att kycklingarna/ungarna kläcks så att de tidigt kommer i kontakt med de vuxnas miljö och kan bygga upp sitt immunitetsförsvar. Ett sätt är att placera en nätbur utan botten över ruvplatsen så

de får vara ifred några dagar omedelbart efter kläckningen. Om man finner det lämpligt kan man sedan lägga t.ex. en tegelsten under ena bursidan så kycklingarna kan springa ut och in till sin hönsamma. Efter någon eller några veckor kan buren åter avlägsnas.

Måste man lyfta ut ruvhönan?

Många gör så, men svaret måste ändå bli ett – nej! Hon hoppar själv ut någon gång per dag och tar en snabblunch och lite dricka. Har hon möjlighet brukar hon också ta ett snabbt sandbad för att hålla fjäderdräkten i ordning och ohyran i schack. Däremot bör man då och då kolla i redet så det inte finns sönderiga ägg eller annat kack som kan göra redet osunt. Skulle ett ägg ha gått sönder (gäller i hög grad också gäss och ankor) måste resterna tas bort och kvarvarande hela ägg försiktigt rengöras genom avtorkning. Byt inte all halm om det inte är absolut nödvändigt. Det blir bara ett orosmoment och hönan/honan får bara onödigt extrajobb med att forma en ny bale.

Varning för ohyra!

När det gäller ruvande hönor så drabbas de lätt av ohyra. Ankor och gäss drabbas sällan eller aldrig. Fuktig värme gör att ohyran lätt vaknar till liv och förökar sig. Fråga mig inte varifrån den kommer! Man bör kolla ruvhönan åtminstone någon gång, innan hon kläcker och förvissa sig om att hon inte har ohyra (vanligen löss och kvalster). Svåra angrepp av dylika små blodsugare kan t.o.m. äventyra de nykläckta kycklingarnas liv. Förebyggande är att lägga lite insektsdödande pulver direkt på botten av redet. Ett bra knep för att hålla det på plats är att lägga en typ "Wettex-duk" över pulvret och sedan halm i vanlig ordning. Detta hindrar också ägg att gå sönder mot ett hårdare underlag, om halmen skulle bli för tunn i botten av redet.

I äldre tider användes örter som ormbunke (träjon), vinruta och malört som bottenmaterial av samma anledning. Det är mycket möjligt att det fungerar - om inget annat så luktar det friskt och gott!

Inte alltid lika roligt

Tänk på att vissa flockmedlemmar kan vara aggressiva mot de nykläckta. En del hönor/honor kan ha ihjäl dem, tom sina egna. En del handjur likaså. Se speciellt upp med andrikar! Sådana djur har ingenting i en naturlig flock att göra och bör omedelbart avlivas. Men - om man inte vågar prova så får man heller aldrig reda på vilka djur som fungerar normalt och vilka som inte gör det. Håll därför ögonen öppna under den första tiden och passa på dem väl. Håll särskilt ett öga på yngre djur som aldrig varit med om situationen tidigare.

Mått på redet som är lämpliga för ruvning:

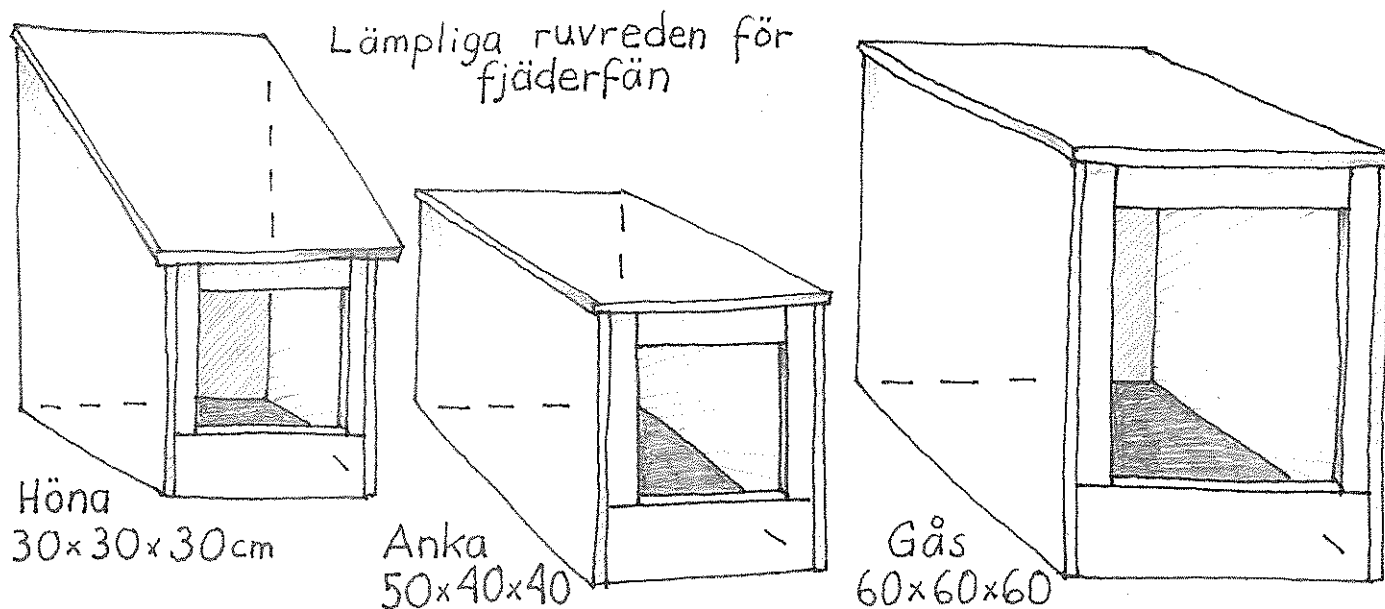
Höns 30x30x30, gäss 60x60x60 och ankor 40x40x60

Dessa mått för medelstora raser. Mindre för mindre raser och större för större. Gör gärna redet med öppningsbart lock och med fast botten. Locket/taket ger en viss trygghet. Snedtaket på hönsredet kan givetvis ersättas med ett vanligt lock, men det förhindrar andra höns att sitta ovanpå och förorena (tänk på att ha täta gavelspetsar).

Ett ruvrede bör inte göras så stort att det inbjuder till att två djur kan ligga där samtidigt. Ibland händer det ändå att någon envist vill in och vara med. Enkelredet bör placeras på golvet om man vill ha ruvning i dem. (läs vad Hallander skriver längre fram). Mycket kan hända och det är en fördel om de är flyttbara.

En del har inte lust ...

Det är så att en del hönor/honor har de rätta arvsanlagen för att vilja ruva och kunna ta hand om sin avkomma. Andra saknar dessa eller har dem inte fullt

ut. Det går inte att tvinga en höna att ruva genom att stänga in henne i en mörk låda! Förr var man noga med att endast behålla hondjur som var trogna ruvare och som tog hand om sin avkomma på ett bra sätt. Det bör naturligtvis även gälla i dag. Ett bra ruvdjur fick ofta gå kvar i flocken tills hon blev tämligen gammal, trots att hon kanske inte värpte många ägg de sista åren. Det var inte önskvärt att alla i flocken skulle ruva, men man var mån om de som var säkra på sin sak.

... andra får aldrig nog

Mången har slitit sitt hår i förtvivlan över dessa skrockhönor/surhönor som bara burrar upp sig och ligger där. Ibland utan ägg eller på en glödlampa eller inbillat föremål. Lyfter man bort dem så protesterar de ljudligt och rusar tillbaka till redet. Vad gör man? Det kan vara mitt i vintern eller på hösten när det redan fötts upp flera kullar. Det finns två utvägar: 1. Ge henne ett lägg ägg och låt henne ruva - för det är ju det hon vill. 2. Tag henne avsides och stimulera henne till att åter börjar värpa. En höna som värper ruvar inte och tvärtom. Extra värme/ljus och extra proteinrikt foder, så kommer hon snart i värpning igen. Att hänga upp hönor under taket i små nätburar eller hälla kallt vatten över dem är metoder som hör till den mörka medeltiden. Dessa gamla avvänjningsmetoder är onödigt grymma och dessutom mer eller mindre verkningslösa i sitt syfte.

Tidigare artiklar i Hanegället

En artikel i samma ämne och med delvis liknande innehåll som undertecknad skrivit i Hanegället nr.1-1992 har rubriken "Naturruvning". Speciellt till Hanegället nr.2-1992 skrev den välkände lantrasexperten och författaren fil.dr. Håkan Hallander artikeln "Så får Du hönorna att ruva". En del har kanske redan sagts men det tål att upprepas:

"Så får Du hönorna att ruva"

När man har haft höns ett tag vill man ha kycklingar, även om man kanske i första hand skaffat sig hönsen för äggens skull. Skälen kan vara flera; man vill ha fler värphöns, man vill ha unghöns till gryta och frys eller man vill studera hönsens naturliga beteende.

Ruvningen styrs av många faktorer, av vilka några är ärftliga. Hönsägaren kan inte påverka en enskild hönas arvsanlag, men på sikt hönsstammens genuppsättning, genom att konsekvent föda upp höns efter ruvande hönor. Omvänt kan man på förvånansvärt få generationer ta bort hönans ruvlust.

Det man då gör är inte att avla bort ruvanlagen. Det som sker är att aveln styrs så att hönan blir mycket obenägen att ruva. Helt torde man aldrig kunna få bort dessa anlag, bl.a. därför att arvet av ruvlust har mycket komplicerad nedärvning och torde styras av en lång rad olika arvsanlag.

Förutom arvsanlagen styrs ruvningen av miljön.

Det är här man kan påverka sin höna genom att skapa ruvvänligast möjliga miljö. Innan jag går in på hur detta sker, vill jag understryka att det finns höns som man aldrig kan få att ruva. Men detta skall man inte vara lessen för. I varje hönsflock bör finnas både goda värpare och goda ruvare. Detta säkrar en hygglig äggproduktion och tillräcklig förökning. Förr visste alla "hönsakadorror" (av franska gardeur=vakta, alltså hönsvakterska) att vissa höns var goda ruvare, andra goda värpare. Denna variation var man rädd om.

1. Första förutsättningen för kycklingar är förstås en tupp, eftersom obefruktade ägg givetvis inte kan kläckas, vilket märkligt nog inte alla är klara över.

2. Bäst är två- till femåriga hönor som första gångsruvare. Har de en gång ruvat fortsätter de nästan alltid nästa år och blir sedan bättre med åren. Jag vet hönor som varit över tio år och framgångsrikt skött kullen.

3. Nästa förutsättning är en lugn och lämplig yttre miljö, med bra ruvgömslen. I god tid innan man vill ha ruvning ordnar man till hönsgården så att det finns fler gömställen än höns. Gömslena ska vara mörka och ligga lite avskilt, men ändå så att man lätt kan kontrollera dem utan att störa ruvhönan. Bra ruvgömslen gör man enkelt av gamla lådor, av några bräddor i ett hörn, av ett par halmbalar eller på annat sätt.

4. Gömslena är viktiga. Låt inte hönorna ruva i vanliga värpreden. Det finns stor risk för att en värpsjuk höna passar på att lägga sig när ruvhönan går för att äta, vilket sker varje dygn. När ruvhönan kommer tillbaka och finner redet upptaget lägger hon sig i ett annat rede med kanske nyvärpta ägg. Finns man då inte till hands och kan få ruvhönan till rätt rede kallar kullen och dör.

5. Lägg alla ruvgömslena på marken och inte en bit över. När hönan kläcker finns det stor risk för att de tidigast kläckta kycklingarna ger sig ut på vift, hamnar på marken, piper och lockar ynkligt med följden att hönan lämnar resten av kullen åt sitt öde och ägnar sig åt den pipande kycklingen. I valet mellan resten av äggen och en pipande kyckling väljer hon alltid den senare.

6. Endast värpande hönor lägger sig. Prima och omväxlande foder är därför nödvändigt.

7. När hönsen är i full värpning lockar man dem att lägga sina ägg i ruvgömslen i stället för de ordinarie värpredena. Man påskyndar detta genom att stänga de vanliga värpredena, som oftast sitter en bit över marken, och därför redan i detta avseende är olämpliga som ruvgömslen.

8. I ruvgömslena läggs konstgjorda tunga "redägg". Plastägg är för lätta och därför oanvändbara. Hönsen pickar t.o.m. ibland sönder dem och äter dem. Bättre är porslinsägg eller svarvade och lackerade träägg. Ljusa stenägg av diverse material är dyra men bra. Själv nyttjar jag vanliga ägg, som märks med blyerts eller märkpenna. Man bör ha många ägg i redena, minst 5-6, helst 10 eller fler.

9. Parallellt med dessa åtgärder samlar man avelsäggs, som ska förvaras i sval rumsvärme, 14-18 grader är lagom. Glöm inte att vända äggen varje dag, helst morgon och kväll. Avelsägg ska vara högst två veckor, därefter sjunker kläckbarheten starkt.

10. När hönan lagt sig väntar man två dygn så att man vet att hon ligger säkert. När hon så är av äggen och äter passar man på att byta värpäggen/redäggen mot avelsäggen. Kan man inte passa henne får man lyfta av henne vilket ofta går bra. Är hönan stirrig kommer hon att vilt skrockande flyga bort från redet, men när man bytt äggen och avlägsnat sig går hönan i de allra flesta fall tillbaka till sina ägg.

11. Ett problem är att värpsjuka hönor kan passa på att lägga sig i ett redan ruvat rede och härigenom får ruvhönan att lägga sig i ett annat. Lösningen på detta är antingen att "bygga in" varje ligghöna i egen separat bur. Annars får man passa hönsen och köra bort fel höns från ruvredena, men detta skapar en del oro i flocken, vilket inte är så bra.

12. När tillräckligt många hönor börjat ruva tar man bort de andra hönsen. Som sagts under 11 är det stor risk att de ställer till problem. Om en ranglåg höna har lagt sig att ruva kan en höna med högre rang driva henne från redet, vilket givetvis bör undvikas. En tupp kan dock gärna få gå kvar, han vakar troget över sina ruvhöns och kommer senare att vara med i familjelyckan med kycklingarna.

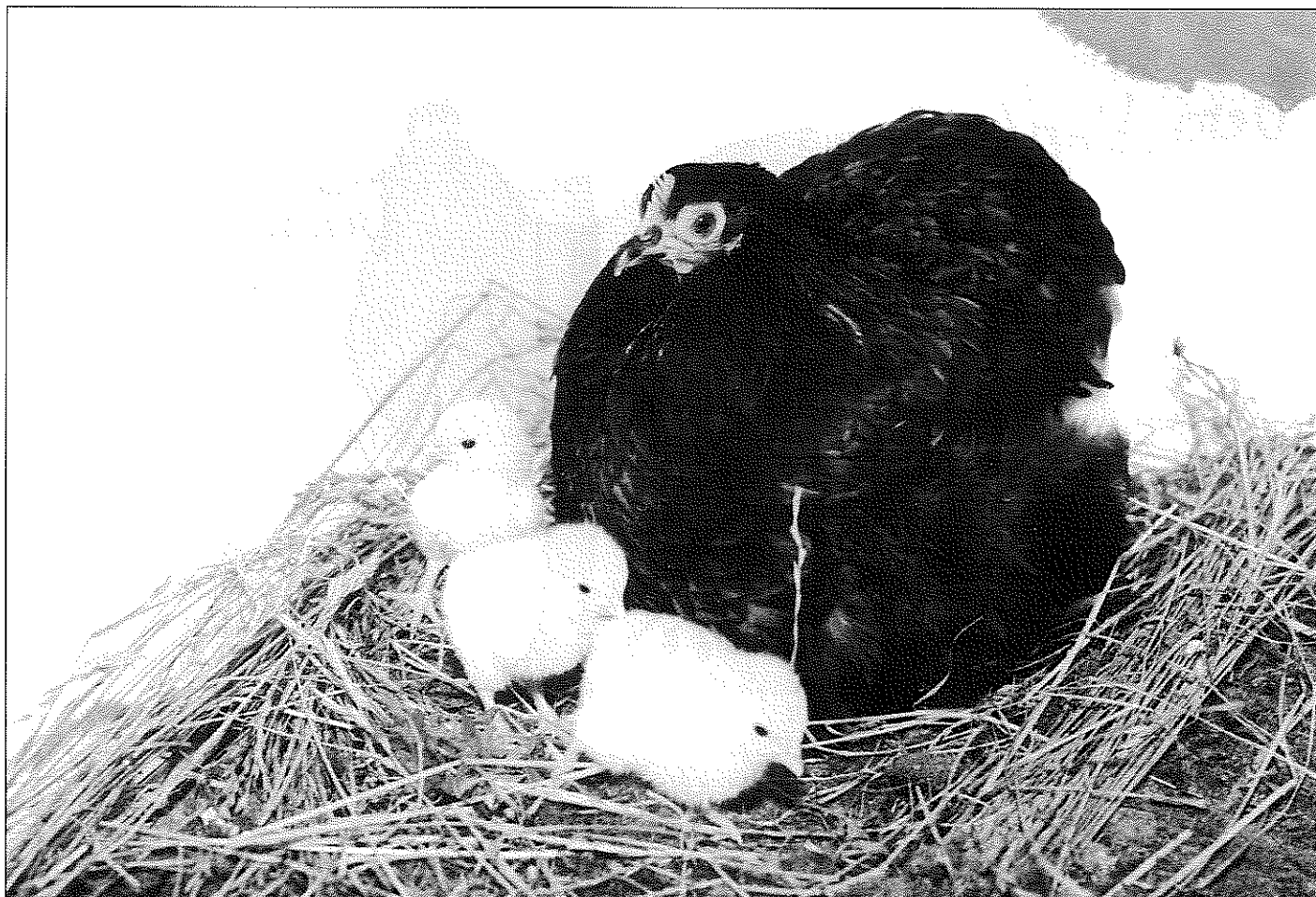
13. Tiden för ruvningen är mindre viktig, även om vårruvningen är bäst. Många hönor lägger sig dock först långt fram på sommaren.

14. Den noggranne läsaren har redan förstått att det är nästan omöjligt att kombinera en vanlig hönsgård för värpning med många ruvhöns. Bäst är därför att ha två gårdar, en för värpning och en för ruvning. Själv föredrar jag att ha ruvhöns inomhus. Då riskerar jag inte att hönor med nykläckta kullar går ut i hönsgården där skator och andra flygande eller smygande kycklingäare kan hota.

15. Under hela perioden före och under ruvning skall hönsgården ha lugn och r. Väsna barn, hundar, plötsliga överraskningar som storstädningar och annat skall undvikas. Även om i varje fall äldre vana ruvare tar det mesta med ro kan varje sådan störning innebära att man riskerar hela kullen.

Låt mig till sist understryka att det inte går att tvinga en höna att ruva. Man måste locka henne. När detta skrivs ruvar fem hönor, varav tre är blomhens som aldrig ruvat förut. Kör man detta system konsekvent, vilket jag förr tyvärr hade för dålig tid till, borde det vara möjligt att få ett hyggligt antal ruvande höns inom samtliga lanthönsstammar. Att lura höns att ruva är en ädel sport.

*Lycka till!
H.H.*

Dvärgkochinhöna med kycklingar. Foto Kristina Eriksson